

Asimetrik Bilgi Sorununun Çözümünde Bağımsız Denetimin Önemi

Resül YAZICI¹

Serkan VARSAK²

Ayla YAZICI³

¹ Dr.Öğr.Üyesi , Sorumlu yazar/Corresponding author, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, resul.yazici@bilecik.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7875-3331

² Dr.Öğr.Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, serkan.varsak@bilecik.edu.tr, Orcid: 0000-0002-5894-1490

³Dr.Öğr.Üyesi, Anadolu Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, ayazici@anadolu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7491-8709

Özet: İktisadi yaşam faaliyetlerindeki finansal bilgilerin elde edilebilmesi ve doğru değerlendirilebilmesi önemli bir sorundur. Bu olumsuzluğun ortadan kaldırılması imkânsız olmakla birlikte belirsizliklerin bağımsız denetim faaliyetleriyle azaltılabilmesi mümkündür. Fakat belirsizliklerin ve/veya manipülasyonların azaltılmaması durumundaki asimetrik bilgi sorunu, iktisadi faaliyetlerin sürdürülebilirliğini önemli derecede engelleyebilecektir. Asimetrik bilgi, taraflar arasındaki eksik bilgilenmeyi veya taraflardan birinin bildiğini diğerinin bilmemesi durumunu ifade eder. Dolayısıyla asimetrik bilginin olduğu taraflar arasındaki ilişkilerde, ekonomik aktörlerden daha fazla bilgiye sahip olan haksız bir üstünlüğe sahip olmaktadır. Bu üstünlüğün bireysel menfaatler için kullanımı da önce ters seçim ve sonrasında ahlaki tehlike sorunlarına yol açmaktadır. Ters seçim, eksik bilgiye sahip olan tarafın, tam bilgiye sahip olsa kabul etmeyeceği bir işleme evet demesi durumudur. Örneğin, büyük riski olan gerçek/tüzel kişiler veya bilinçli bir şekilde borcunu ödemeyi düşünmeyenler, bunu gizledikleri için finansörler bu kişilere ödünç verdikleri durumda ters seçimle karşı karşıya kalacaktır. Yanlış kişi veya projeye evet denilmesi, sözleşmelere imza atılması sonrasındaki davranışlar da, ahlaki tehlike riskine sebep olmaktadır. Çalışmanın konusu da, özellikle finans sektörü ve müşterileri arasında oluşan bu şekildeki bilgi akışının, doğru ve eksiksiz olarak sağlanamaması durumunda ortaya çıkan asimetrik bilgi sorununun sebep olduğu ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin önlenmesinde bağımsız denetimin bunu nasıl önleyebileceği olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Finans Sistemi, Asimetrik Bilgi, Ahlaki Tehlike, Ters Seçim, Bağımsız Denetim

The Importance of Independent Auditing in the Solution of the Asymmetric Information Problem

Abstract: Obtaining and evaluating financial information in economic life activities is an important problem. Although it is impossible to eliminate this negativity, it is possible to reduce uncertainties through independent audit activities. However, the problem of asymmetric information, which may arise if the uncertainties and / or manipulations cannot be reduced, may significantly hinder the sustainability of economic activities. Asymmetric information refers to incomplete information between the parties, or in other words one party possesses greater knowledge than the other party. Therefore, in relations between parties with asymmetric information, the economic actor which possesses more information has an unfair advantage. The use of this superiority for individual interests also leads to adverse selection and then to moral hazard problems. Adverse selection is when the party with the missing information says yes to a transaction that it would not accept if it had full information. For example, if real or legal persons with great risk, or those who intentionally don't want to pay their debt hide this situation, financiers will face the adverse selection problem when they lend them. Saying yes to the wrong person or project and behaviors after signing contracts also cause moral hazard risk. The subject of the study will be how the independent audit can forestall this in preventing adverse selection and moral hazard problems caused by the asymmetric information problem that arises especially if the information flow between the financial sector and its customers cannot be provided accurately and completely.

Keywords: Financial System, Asymmetric Information, Moral Hazard, Adverse Selection, Independent Audit

Giriş

Asimetrik bilgi, iktisadi birimler arasındaki işlemlerin gerektirdiği sözleşmelerin imzalanması anında veya sonrasında, ters seçim sorununa sebep olabilir. Ters seçim, iktisadi birimler arasındaki asimetrik bilgi nedeniyle yani bilginin taraflardan birince gizlenmesi veya eksik bildiriminden meydana gelmektedir. Bu gizli bilgi, sözleşmedeki taraflardan birinin sözleşmeyle ilgili konu hakkında bildiği, diğerinin de bilmek isteyeceği fakat öğrenemediği gizlenen gerçeklerdir. Dolayısıyla etik olmayan bir

şekilde gizlenen bilgi/durum başka ahlaki tehlike sorunlarına da yol açabilecektir.

Bu şekilde, işlemi gerçekleştiren taraflar arasındaki gerçeklerin bilinmesi farklılıklarından ortaya çıkan bilgi asimetrisi kavramı, taraflar arasındaki ilişkilerde, ekonomik aktörlerden daha fazla bilgiye sahip olana haksız bir üstünlük sağlamaktadır. Bu üstünlüğün bireysel menfaatler için kullanımı da önce ters seçim ve sonrasında ahlaki tehlike

sorunlarına yol açmaktadır. Ters seçim, eksik bilgiye sahip olan tarafın, tam bilgiye sahip olsa kabul etmeyeceği bir işleme evet demesi durumudur. Örneğin, büyük riski olan gerçek/tüzel kişiler veya bilinçli bir şekilde borcunu ödemeyi düşünmeyenler, bunu gizledikleri için finansörler bu kişilere ödünç verdikleri durumda ters seçimle karşı karşıya kalacaktır. Yanlış kişi veya projeye evet denilmesi sonrasındaki davranışlar da, ahlaki tehlike riskine sebep olmaktadır. Yani verilen örnekteki finansör, borçlunun istenmeyen/etik olmayan faaliyetlerde bulunma riskini taşımaktadır. Şöyle ki, böyle borçlular, krediyi aldıktan sonra büyük riskler alabilir ve/veya kredinin geri ödenme olasılığını düşürecek yöntemlere/davranışlara girişebilirler.

Çalışmanın konusu da, özellikle işletmeler ve finans sektöründeki taraflar arasındaki bilgi akışının tam olarak sağlanamaması durumunda ortaya çıkan asimetrik bilgi sorununun sebep olduğu ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin önlenmesinde bağımsız denetimin bunu nasıl önleyebileceği olacaktır. Zira iktisadi yaşam içerisindeki bilgilerin elde edilmesi ve doğru değerlendirilmesi büyük bir sorundur. Bu sorunun ortadan kalkması imkânsız olmakla birlikte belirsizliklerin, bağımsız denetim faaliyetleriyle azaltılması mümkündür.

Özellikle işletme faaliyetlerinin yürütülmesinde sürekliliğinin sağlanması, taraflar arasında gerçekleşen ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi ve sonuçlarının muhasebe departmanı tarafından kaydedilmesi ve ilan edilmesi gibi süreçlerin sonradan kontrolü bağımsız denetim olarak ifade edilebilir. Eğer bu şekilde bir denetim, baskı olmaması durumunda işletmeler, genelde sadece kendi çıkarlarını maksimize etme yaklaşımında olacaktırlar. Bu amaçlarına ulaşabilmek için de, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde asimetrik bilgi sorunlarına yol açacak yöntemlere girişebileceklerdir.

Çalışmanın ilk kısmında, finansal bilgi ve asimetrik bilgi kavramlarına değinilecektir. Sonraki alt başlıkta, asimetrik bilgi durumundan veya finansal bilgi manipülasyonundan etkilenen taraflara bakarken, ilgili grubun, bağımsız denetim eksikliğinden kaynaklı temel sorununa yer verilerek, bunların asıl ortaya çıkma nedenlerinin ve çözümlerinin bağımsız denetim olabileceğine dikkat çekilecektir. Üçüncü, asimetrik bilginin önlenmesinde bağımsız denetimin önemi alt başlığında, birbirini tamamlayan şu konulara yer verilecektir: Bağımsız denetim kavramı ve önemi, bağımsız denetimin sınıflandırılması ve bağımsız denetimin yararları incelenerek önerilerle çalışma sonuçlandırılacaktır.

1. Finansal Bilgi ve Asimetrik Bilgi Kavramlarına Bakış

İktisadi yaşamdaki finansal bilgilerin elde edilmesi ve doğru değerlendirilebilmesi önemli bir sorundur. Bu durumun ortadan kaldırılması imkânsız olmakla birlikte belirsizliklerin bağımsız denetim faaliyetleriyle azaltılabilmesi mümkündür. Belirsizliklerin ve/veya manipülasyonların azaltılabilmesindeki başarı da, işletme faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine önemli katkı sağlayabilecektir veya sağlaması gerekmektedir. Çünkü günümüzün artan rekabet ortamında, bir de iktisadi birimler arasında ortaya çıkan asimetrik bilgiyle, işletme faaliyetlerinin sürdürülebilirliği gittikçe zorlaşmaktadır. Bu yüzden işletmelerin etkin bir şekilde rekabet edebilmesi için Demir ve Coşkun (2009, 2)'a göre, Çağın gerektirdiği modern yönetim tekniklerini, teknolojiyi ve kurumsallaşmayı öğrenmeleri kaçınılmazdır. İşletmelerde bu özelliklerin sağlanabilmesi için de düzenli bir bilgi akışının olması ve kullanıcıların gerek gördüğü durumlarda bu bilgileri kullanması gerekmektedir. İşletme yöneticilerinin en çok ihtiyaç duyduğu bilgilerin başında finansal bilgiler gelmektedir. Çünkü finansal bilgiler sayesinde yöneticiler geçmiş ve cari durumlarını öğrenmekte ve dolayısıyla kararlarını daha isabetli verebilmektedir.

Finansal bilgi Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu (2004: 4)'e göre, bir şirketin muhasebe ve finansal raporlama sistemi tarafından üretilen, şirketin finansal durum, faaliyet ve faaliyet sonuçları ile ilgili, para ile ifade edilen ve bağımsız denetimden geçirilerek ilgililere finansal tablo ve raporlar ile özel durum açıklaması şeklinde sunulan bilgi olarak tanımlanabilir. Finansal bilginin belirli bir süreç içinde elde edilmesi, dolaşması da finansal bilgi sistemi aracılığıyla olmaktadır. "Finansal bilgi sistemi de, muhasebe, yönetim organizasyon, iç kontrol ile ilgili bilgilerin sağlanması ile alakalı bir sistem olup bilgi sistemleri ile oluşturulan bir disiplindir" (Bekçi ve Alkan, 2009: 2- 3). Finansal piyasaların temel taşı olan finansal bilginin, ekonomik performansı çeşitli yollarla artırabileceği kabul edilmektedir. Bununla birlikte kar yönetimi, karın istikrarlı hale getirilmesi, aldatıcı finansal raporlama, yaratıcı muhasebe uygulamaları, agresif muhasebe, muhasebe hata ve usulsüzlükleri ve muhasebe manipülasyonu olarak değişik ifadelerle adlandırılan finansal bilgi manipülasyonu, ekonomide kaynak tahsisinde etkinliği azaltmaktadır. Muhasebe literatüründe geçmişte yapılan çalışmalar finansal bilgi manipülasyonunu; bazı kişisel ya da kurumsal amaçlarla finansal raporlama sürecine müdahale edilerek, kamuya açıklanacak finansal bilgilerin

değiştirilmesi olarak tanımlamaktadır (Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu, 2004:1).

Hangi şekil veya amaçla olursa olsun, hazırlanan finansal bilgi, tablo üzerindeki yanıltıcı işlemler, düzeltmeler de asimetrik bilgi sunmak amacıyla yapılmaktadır. Taraflar arasındaki asimetrik bilgi, işlemler tamamlanmadan veya sözleşmelerin imzalanması öncesi ortaya çıkabileceği gibi çok sonrasında da kendini gösterebilir. Dolayısıyla asimetrik bilgi, iktisadi birimler arasındaki işlemlerin gerektirdiği sözleşmelerin imzalanması anında veya sonrasında, ters seçim sorununa sebep olabilir. Ters seçim, iktisadi birimler arasındaki eksik bildirimden, gizli bilgiden kaynaklanmaktadır. Bu gizli bilgi, sözleşmedeki taraflardan birinin sözleşmeyle ilgili konu hakkında bildiği, diğerinin de bilmek isteyeceği fakat öğrenemediği gizlenen gerçeklerdir. Bu şekilde, etik olmayan yollarla gizlenen bilgi de ahlaki tehlike sorunlarına yol açabilecektir. Genel olarak asimetrik bilgi olayından veya finansal bilgi manipülasyonundan etkilenen tarafları vermeden önce Kaval (2008: 6) çalışmasına göre işletmenin faaliyetleriyle ilgili taraflar arasında kimler olduğu konusundaki gelişime bakalım: İşletmenin gösterdiği faaliyetleri ile alakadar birçok şahıs ve kurum olduğu bilinmektedir. Sanayi devrimi öncesinde finansal bilgi ile alakadar olanlar sadece işletme sahibi gerçek kişiler iken, zaman ilerledikçe bunlara ek olarak işletmeye kredi temininde bulunanlar, ortaklar, profesyonel yöneticiler, istihdam edilenler, devlet, yatırımcılar, sendikalar ve tüketiciler de eklenmiştir. Bu şahıs ve kurumların işletmelerin yürüttüğü faaliyetleri ile direkt veya dolaylı olarak alakaları vardır. Bu bakımdan söz konusu şahıs ve kurumlar çıkar grupları olarak adlandırılmaktadır. Çıkar gruplarının, işletme ile alakalı en temel bilgi kaynağı işletme tarafından düzenlenen ve hazırlanan mali tablolarıdır. Çıkar grupları, söz konusu mali tablolarından faydalanarak kendi menfaatleri doğrultusunda eşit kararlar almak durumundadırlar. Bir tarafta işletmenin sunduğu bilgiler, diğer tarafta ise çok farklı bilgilere ihtiyaç duyan şahıs ve kurumlar bulunmaktadır. Bu iki grup arasında, temel bilgi akışını ise mali tablolar sağlamaktadır.

2. Asimetrik Bilgi Konusunda İş Hayatındaki Taraflara ve Temel Sorunlarına Bakış

Bu başlıkta genel olarak asimetrik bilgi durumundan veya finansal bilgi manipülasyonundan etkilenen taraflara bakarken, ilgili grubun temel sorununa yer vermedeki amaç bunların asıl ortaya çıkma nedenlerinin ve çözümlerinin bağımsız denetim olabileceğine dikkat çekmektir. Mishkin (2007) göre de, asimetrik bilgiden, asil/vekil ilişkisinden

kaynaklanacak sorunların önlenmesinde standart hale getirilmiş finansal muhasebe ve raporlama sistemlerinin kurulması ve işletilmesi gereklidir. Hatta küresel sermaye yatırımlarının arttığı günümüzde, muhasebe bilgi sisteminin ürettiği finansal karakterli bilgilerin uluslararası muhasebe standartlarıyla uyumlaştırılması, dış denetim faaliyetlerini de kolaylaştıracaktır. Bu konuda Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun (KGK) düzenleyici ve denetleyici faaliyetleri de önemlidir ve her geçen gün standartların geliştirilmesi, uygulamaların yaygınlaştırılması sağlanmaya çalışılmaktadır.

2.1. İşletmeler ve Kurumsal Yönetim

İşletmeler teorik olarak, faaliyetlerini yerine getirirken sadece ortaklarına değil, tüm paydaşlarına, topluma hizmet ederken çevreyi de korumalıdır. Tüm paydaşlarını bu değer oluşturma zincirine katmalıdırlar. Kurumsallaşma ile başarılacak bu süreçte tüm işletmelerin uzun vadeli politikalar oluşturması ve icra etmesi gerekir. Bu da onların maliyetlerini yükselteceği için kendi tercihleriyle bu tarz faaliyetlere dolayısıyla maliyetlere katlanmazlar. Dolayısıyla hem yerel hem de küresel ölçekteki düzenleyici ve denetleyici yapılara, şirketlerin bu amaçlar doğrultusunda çalışabilmesi için büyük görevler düşmektedir. Yani işletmelerin sürdürülebilir başarıyı yakalayabilmesi için temel koşul olan iç ve dış kontrol sistemlerinin kurulmasını, çalıştırılmasını ve edinilen tecrübelerle geliştirilmesini amaçlayan uluslararası kabul görmüş standartları kurması ve işletmeleri gerekmektedir. Bu yapıda manipüle edilmeden hazırlanan finansal bilgiler, bugünü yönetmede ve geleceği planlamada önemli bir pusula olacaktır. Fakat Karacan ve Savcı (2011: 44) göre, yetersiz yöneticilerin muhasebe bilgi sistemine gereken önemi vermemeleri, işletme yönetiminin planlamasını, kontrolünü ve değerlemesini iyi yapmamaları, üstesinden gelinemeyecek projelere eğilimli olmaları işletmeleri mali başarısızlığa iten etmenlerdendir. Bu yüzden şirketlerin faaliyetlerinin denetimi için etkin yapılar kurulmalı ve çalıştırılmalı.

Bu yapıların olduğu ve çalıştırıldığı işletmelerde kurumsal yönetim felsefesinin hâkim olduğu görülmektedir. Millstein (2020) göre kurumsal yönetim, bir şirketin, hak sahipleri ve kamuoyunun menfaatlerine zarar vermeyecek şekilde, mali kaynakları ve insan kaynaklarını kendine çekmesini, verimli çalışmasını ve bu sayede de hissedarları için uzun dönemde ekonomik kazanç yaratarak istikrar sağlamasını mümkün kılan kanun, yönetmelik ve gönüllü özel sektör uygulamaları bileşimidir. Bu faaliyetleri yürütecek çalışanlar, özellikle üst

yöneticiler çok önemlidir. İşletme sahiplerinin/asillerin vekilleri olan yöneticilerinin bilinçli çalışmaları, aralarındaki asil/vekil (The principal-agent problem) ilişkisinden kaynaklanan vekâlet çatışmasını önleyebilecektir. Zira vekâlet çatışmaları önlenerek, vekiller tüm paydaşlar arasındaki dengeyi sağlayabilecektir veya riskleri azaltabilecektir. Bunun için de kurumsallaşmanın gerekleri tesis edilmeli ve işletilmelidir.

Elitaş vd. (2012: 3) göre kurumsa yönetim 90'lı yıllardan itibaren önemini gittikçe artıran ve tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Yaşanan uluslararası finansal krizlerin ve şirket skandallarının arkasında yatan önemli nedenlerden bir tanesinin kamunun ve özel sektörün kurumsal yönetim politikalarının yetersiz olduğu görüşüdür. Baş ve Uygun'un da (2020:124) belirttiği gibi kurumsal yönetim uygulamalarının artmasının denetim kalitesine olumlu katkı yaptığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle denetim işletmelerinin daha çok kurumsal yönetim uygulaması yürüterek daha kaliteli denetim faaliyetleri gerçekleştirmesi beklenmektedir.

Kurumsallaşma uygulamaların gönüllülük boyutu istisnai bir durum olacağı için piyasaların, bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından düzenlenmesi ve denetlenmesi gerekmektedir. Tabii ki, bunun yanında yine bu kurumlar tarafından, işletmelerin uluslararası kalite yönetim sistemlerini kurmasının sağlanması (gerekirse bu yönde teşvikler verilmesi) kurumsal yönetimde önemli bir adım olabilecektir. Çünkü bütün ekonomik yapılar için önemli olan kurumsallaşmanın başarılmadığı bir durumda risklerin yönetilemez hale gelmesi, hem işletmelerin hem de paydaşlarının başarısız olma, olumsuz etkilenme riskini artırmaktadır. Bu nedenle, bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumların etkin çalışması yanında; iş yapma süreçlerinin uluslararası düzenlemeleri olan ISO (International Organization for Standardization) standartlarına uyumun tüm işletmelerde gerçekleştirilmesi, sistemlerinin kurulması sağlanmalı ve çalıştırılmalıdır. Böylece kurumsal yönetim anlayışının; adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkeleri hayata geçirilebilir. Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (TKYD, 2020) göre kurumsal yönetim ilkeleri: I- Adillik (pay sahiplerine eşit mesafede olma, işlevsel azınlık hakları), II- Şeffaflık (kamuoyu ile doğru, açık ve karşılaştırılabilir bilgi paylaşımı), III- Hesap Verebilirlik (şirket malvarlıklarının korunması, pay sahiplerinin ve diğer menfaat sahiplerinin haklarının dengelenmesi), IV- Sorumluluk (şirketlerin hissedarları için değer yaratırken toplumsal değerleri yansıtan kanun ve düzenlemelere uyum gösterecek şekilde faaliyet göstermesi

İşletmelerin, kuruluş ve faaliyet süreçlerinin düzenlenmesini ve denetlenmesini sağlayacak çeşitli ISO standartlarının kurulması ve işletilmesinin sağlanması yanında; iç ve dış denetime açık olmaları da; hem sistemik hem de sistemik olmayan risk yönetiminde başarısızlığı azalacaktır. Fakat kurumsallaşmanın gerektirdiği temel yapıların kurulmaması veya etkin çalıştırılmaması durumunda özellikle sistemik risklerin yönetilmesi daha da zorlaşmaktadır. Hatta karşılaşılan risklerin etkileri, bulaşıcılık nedeniyle daha da derinleşmektedir. Çünkü risklerin yönetimi, gerek finansal sektör gerekse de işletmeler için gittikçe zorlaşmaktadır. Bu yüzden ilgili sektörlerdeki düzenleyici ve denetleyici kurumlara önemli görevler düşmektedir.

2.2. Finansal Sistem ve Asimetrik Bilgi

Bankacılık sistemi modern zaman ekonomileri üzerinde öyle muazzam bir etkiye sahiptir ki, hiçbir ekonomik sistem onun desteği olmadan sağlıklı kalamaz ve canlılığını sürdüremez ya da sosyo/ekonomik hedeflerini gerçekleştirebilmek için ciddi bir adım atamaz (Chapra, 2018: 211). Uludağ ve Arıcan'a (1999: 112) göre de, finansal sistem genellikle gelişmiş olan ekonomilerde kurumların ve pazarların birbirlerini etkileyen fonksiyonlarını yerine getirmek amacıyla bir araya gelmeleriyle oluşmaktadır. Böylece, ekonomideki kurumlar ve pazarlar birbirlerini tamamlamış olur. Zaten finans sisteminin ekonomide koordinasyon görevi yapması buna dayanır. Günal'a (2010: 199) göre de, bankalar hem mali kesim hem de ekonominin geneli açısından çok önemli olduğu için bankacılık sektöründeki sorunlar ve krizler de ekonominin geneline çok çabuk yayılabilmektedir.

Bu olumsuzlukların önlenmesi için en kurumsal ve eğitimli kadrolara sahip olan finansal sistemde önemli piyasa payı olan bankacılık sektörünün, gerek kendisinin gerekse de müşterilerinin risklerini yönetmede önemli görevleri vardır. Bunun için sektör şu soruya cevap vermeli: İşletmelerin finansal bilgi ve tablolarına ne kadar güvenilebilir? Eğer işletmeler, mali/mali olmayan bağımsız denetime açık olurlarsa; finansal bilgi hazırlama süreçlerinin gereklerini yaparlarsa, sundukları finansal bilgilere daha fazla güven duyulabilecektir. Bu da bankaların kredi risk yönetimini kolaylaştırarak, asimetrik bilginin oluşması zorlaşacaktır. Fakat tersi durumda işletmelerin gerçek skorları ortaya çıkarılmadan tahsis edilen kredi limitleri ve projenin detaylandırılmadan yapılan kredi kullandırılmaları piyasalar kötüye gittiğinde bu durum "verilen kredilerin takibe düşme oranını artırmakta ve bankaların istikrarlı bir

şekilde faaliyetlerini sürdürebilmelerini sekteye uğratmaktadır. Önemli miktarlara ulaşan takipteki krediler doğrudan finans sektörünü, dolaylı olarak da reel sektörü olumsuz yönde etkilemektedir” (Altıntaş, 2012: 4).

Bu olumsuzluğun temel nedeni asimetrik bilgidir. İşlemi gerçekleştiren ekonomik aktörler arasındaki gerçeklerin bilinmesi farklılıklarından kaynaklanan asimetrik bilgi, taraflar arasındaki ilişkilerde daha fazla bilgiye sahip olana haksız bir üstünlük sağlamaktadır. Bu üstünlüğün bireysel menfaatler için kullanımı da önce ters seçim ve sonrasında ahlaki tehlike sorunlarına yol açmaktadır. Ters seçim, eksik bilgiye sahip olan tarafın, tam bilgiye sahip olsa kabul etmeyeceği bir işleme evet demesi durumudur. Finans sektörünün taraf olduğu işlemlerden bir örnekle konuyu şu şekilde özetleyebiliriz: Büyük riski olan veya bilinçli bir şekilde borcunu ödemeyi düşünmeyen gerçek veya tüzel kişiler, bunu gizledikleri için finansörler bu kişilere ödünç verdikleri durumda ters seçimle karşı karşıya kalacaktır. Yanlış kişi veya projeye evet denilmesi sonrasındaki davranışlar da, ahlaki tehlike riskine sebep olabilecektir. Yani verilen örnekteki finansör, borçlunun istenmeyen/etik olmayan faaliyetlerde bulunma riskini taşımaktadır. Şöyle ki, böyle borçlular, krediyi kullandıktan sonra büyük riskler alabilir ve/veya kredinin geri ödenme imkânını, azaltacak eylemlere girişebilirler.

Bu durumun yaşanmaması veya risklerin azaltılabilmesi için işletmeler, mali/mali olmayan bağımsız denetime açık olurlarsa; finansal bilgi hazırlama süreçlerinin gereklerini yaparlarsa, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına uygun finansal bilgilere daha fazla güven duyulabilecektir. Bu da bankaların kredi risk yönetimini kolaylaştırarak, asimetrik bilginin oluşması zorlaşacaktır. Böylece hem borç verenler hem de tüm paydaşlar, işletmelerin kredi değerliliği, geleceği hakkında daha gerçekçi ölçümleme yapabilecek, risk yönetimi daha kolay gerçekleştirebilecektir.

2.3. İşletme Ortakları ve Sorumlulukları

İşletmeler ile ortakları arasındaki ilişki karşılıklıdır. İşletmeler, gerek ortaklarına girişimcilik risklerinin karşılığını gerekse de kendi faaliyetlerinin devamlılığını sağlayacak bir getiri kazandırabilmelidirler ki, hem girişimcilik ruhu ödüllendirilmiş hem de işletme faaliyetlerinin sürekliliği sağlanmış olsun. Uzay’a (2017: 179) göre de günümüz iş dünyasında artan rekabet koşulları, teknolojinin hızlı gelişmesi, değişen koşullar işletmelerin sürekliliğini tehdit etmektedir. Ancak ortak aklın oluşturduğu kurumsal yönetim ilkeleri

işletmelere sürekliliğini korumda yol gösterici olmaktadır. Bağımsız denetim, risk yönetimi, iç kontrol ve iç denetim konuları, işletmelerin kurumsal yönetim ilkelerini uygulamalarına destek olan araçlardır.

İşletmelerin bu araçlarla, amaçlarına yönelik çalışabilmesi için birbirlerini yıkıcı değil geliştirici rekabet koşullarının kamu otoritesi tarafından sağlanması gerekir. Böylece hem bugünü hem de geleceği feda etmeden sürdürülebilir kalkınma ortamı sağlanabilecektir. Bu yapıda kayıt dışı ekonomik faaliyetlere izin verilmeyeceği için kamunun gelir kaynaklarında da süreklilik sağlanır. Bunun için ortakların da, işletme faaliyetleri hakkında finansal bilgi üretim ve kontrol süreçlerinin kurulmasını talep etmeleri ve/veya bu konuda dışarıdan hizmet almalarıyla firmanın çalışmalarını izlemeleri gerekir. İşletmenin sık sık denetlenmesi ve yönetimin ne yaptığının kontrol edilmesinin önemli bir maliyeti olacaktır. Fakat bu işlemler ahlaki tehlike (asil/vekil) sorununu azaltacaktır.

2.4. Çalışanlar ve Vekâlet Sorunu

İşletmeler, çalışanlarının bağlılığını sağlamak için onlara değer verildiğini gösterecek faaliyetlerde, davranışlarda bulunurlar. Bu temel davranış şekli yanında, çalışma koşullarında ve çalışanların refahında sürekli iyileştirmeler için çaba gösterirler. İstihdam edilenlerde çeşitliliği sağlarlar. Böylece günümüzün hızlı bir değişimin yaşandığı iş dünyasında, istihdamda süreklilik sağlayarak, verdikleri mal veya hizmetlerin kalite standartlarında istikrarı elde etmiş olurlar. Bu davranış şeklindeki temel amacın hizmet ettiği diğer bir alan da, asil/vekil ilişkisinden kaynaklanan vekâlet çatışmasının önlenbilmesine katkıda bulunmaktır. Bir vekâlet ilişkisinde ortaya çıkması muhtemel çatışmanın temel nedeni, taraflar (asil/sahip/ortak ile vekil/çalışan yönetici/borç veren) arasındaki çıkar çatışmasıdır.

Saraç’a (2017: 171) göre de bir vekâlet ilişkisi, bir ya da birden fazla kişinin (müvekkil), diğer bireyleri (vekil), bir hizmeti gerçekleştirebilmeleri için istihdam etmeleri ve bu vekillere karar verme yetkisini devretmeleri ile ortaya çıkar. Finansal yönetimde en önemli iki vekâlet ilişkisinin, ortaklar ile yöneticileri ve borç verenler ile ortaklar arasında olduğu kabul edilmektedir. Örneğin, yöneticilerin (vekil), işletme faaliyetleri hakkında ortaklardan (asil) daha fazla bilgiye sahip olması nedeniyle, olumsuz bir şeyi gizleme veya olmayan bir şeyi varmış gibi gösterebilmeleri mümkündür. Başka bir ifadeyle, yöneticiler, kişisel çıkarlarının peşinden gitmenin yanı sıra, kişisel güçlerini artıran ancak

kurumun karlılığını artırmayan, işletmenin geleceğini riske atan kurumsal stratejiler de uygulayabilirler.

İşletme sahipleri, çalışanlarının/yöneticilerinin neler yaptıkları hakkında tam bilgi sahibi olmaya veya asimetrik bilgiyi nasıl önleyebilecekleri konusundaki arayış kurumsal yönetim ilkelerinin oluşturulmasında yatmaktadır. Dolayısıyla yönetim hatalarının veya asil/vekil ilişkisinden kaynaklanan vekâlet çatışmasının önlenmesine yönelik en temel yaklaşım, kurumsal yönetim ilkelerinin işletmelerde uygulanabilmesini sağlamaktır. Baş ve Uygun'un (2020, 113) belirttiği gibi, işletme skandallarının arkasında yatan nedenlerden birinde yönetimin kötü olduğu görüşü olmaktadır. Bu da iyi bir kurumsal yönetim olması gerekliliğini ortaya koymuştur. Uluslararası alanda bu konu büyük bir önem kazanmış ve yatırım kararlarında, denetim kalitesinin olduğu kadar kurumsal yönetimin kalitesi de gözetilir hale gelmiştir.

2.5. Tedarikçiler ve Güven İlişkisi

İşletmeler, faaliyetleriyle ilgili değer yaratma sürecinde, işbirliği içinde oldukları tedarikçilerini de, kazan kazan felsefesiyle gerçek ortaklar olarak görmelidirler. Yeni piyasa katılımcılarına adil bir şans sağlamalıdır. Bu şekildeki bir güven ilişkisi yapılacak bağımsız denetimlerle sağlanabilecektir. Yapılacak olan güvence denetiminde amaç Uzun Kocamış'a (2019, 1104) göre işletmeye olan güven duygusunu arttırmaktır. Güvence raporu ile finansal veya finansal olmayan bilginin kalitesi üçüncü taraflarca doğrulanmaktadır.

2.6. Müşteriler ve Diğer Paydaşlar

İşletmeler, ürettiği mal ve hizmetlerle, müşterilerinin ihtiyaçlarını en iyi karşılayacak öneriler sunarak, üretimden tüketime doğru yönelen bir zincirde hizmet vermelidirler. Bu süreçte, serbest ve adil bir rekabet ortamında faaliyet göstermelidirler. Her türlü hilekârlığa, yolsuzluğa yönelmeden ekosisteme de güven duyulmasına hizmet etmelidirler. Dolayısıyla müşterilerini, ürün ve hizmetlerden kaynaklı oluşabilecek olumsuz etki veya dışsallıklara karşı da haberdar etmelidirler. Fakat Akçay ve Uysal'a (2019: 55) göre, işletmelerde hile işlemleri sık karşılaşılan bir durumdur. İşletmede herhangi bir çalışan, yönetici, satıcı veya müşteri maruz kaldığı herhangi bir baskı durumunda gerekli fırsatı ve açığı görürlerse hile yapabilirler. Bu nedenle hile denetimi önem arz eden bir konudur. Geçmişte yaşanan hile skandalları, sadece muhasebede değil denetimde de hilelerin olduğunu ortaya koymuştur

bu nedenle hilelerin tespit edilmesi, önlenmesi ve caydırılması gibi nedenlerle hile denetimi kavramı ortaya çıkmıştır. Hile denetimi aynı zamanda adli muhasebenin bir türüdür.

2.7. Devlet ve Piyasaların Düzenlemesi, Denetlenmesi Zorunluluğu

İktisadi hayatın en önemli mikro unsurları olan işletmeler, faaliyetleriyle tüm paydaşlarına veya genel ifadeyle topluma hizmet ederler. Bağlı oldukları toplulukları destekler ve vergi sorumluluğunu yerine getirirler. Bünyesindeki verilerin güvenliğini sağlayarak, etik ve verimli kullanılmasını sağlarlar. Kısacası iş yapış şeklindeki tüm amaçların gerçekleştirilmesi, gerekli güvencelerin verilebilmesi için her birinin gerektirdiği standartlardaki süreçlerin kurulması, işletilmesi ve gerekli dış denetimlerin yapılması gerekmektedir. Fakat genellikle işletmelerin kendi inisiyatifleriyle, maliyet unsuru olan bu süreçlerin kurulmasını ve işletilmesini sağlamaları mümkün olamamaktadır. Naqvi (2019: 212) göre de, gönüllü bireysel davranış başlı başına sosyal refahı azami seviyeye çıkaramaz ve aktivist bir kamu politikası tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Bu yüzden ulusal ve uluslararası ölçekte görevli otoritelere (düzenleyici ve denetleyici kurumlara), sürdürülebilir ve gezegenle uyumlu bir ekosisteme ulaşılabilmesi için ihtiyaç duyulmaktadır. Zira yaşanan tecrübeler göstermektedir ki, her ölçekteki yapıda, gerekli özendirici düzenlemelerin yapılmadığı ve yaptırımların olmadığı ortamlarda, şirketlerin, tüm paydaşlarının menfaatlerini düşünmeleri kolay olmayacaktır. Dolayısıyla Acemoğlu ve Robinson (2016: 407) göre, mülkiyet haklarını hayata geçiren, eşit rekabet şartları sağlayan ve yeni teknoloji ve becerilere yatırım yapmayı teşvik eden kapsayıcı ekonomik kurumlar olmalıdır.

Bu kurumların sahip olduğu yaptırım gücü sayesinde, hem işletmeler hem de onların paydaşlarının tüm haklarının tanınması ve korunması teminat altına alınacaktır. Bunların oluşturulup, çalıştırılmadığı durumda "piyasalar, katılımcıların yolsuzluk ya da rekabet karşıtı davranışlar içerisine girmesi hakkında çöker. İşlem maliyetlerinin, teknolojik ve diğer parasal olmayan dışsallıkların içselleştirilmesini engellemesi halinde de çöker. Ayrıca, eksik bilginin etik tehlikeler ve olumsuz seçimlere yol açması halinde de çöker" (Rodrick, 2014: 41).

Bu gibi olumsuzlukların yaşanmaması için özel veya kamu sektöründe, hizmet arzından mamul geliştirmeye; ticari faaliyetlerin veya kamu hizmetlerinin düzenlenmesinden denetlenmesine

kadar; günlük yaşama ait her alanda uygulanabilecek bir fikir, davranış ve iş yapış şekli için sistemi düzenleyebilecek otorite olarak, bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumların yapılandırılması ve çalıştırılması gerekir. Er (2011: 324) çalışmasına göre de, ekonomide önemli aracılık fonksiyonu yanında yapısal olarak kırılgan olan ve bilgi asimetrisinin etkisi ile piyasa başarısızlıklarının kolayca yaşanarak, krize dönüştüğü finansal piyasaların kamu tarafından düzenlenmiş bir yapıda ve yine kamunun gözetiminde/denetiminde faaliyetlerini yürütmesi tüm dünyada yaygınlık kazanan ve uygulanan bir model olmuştur.

2.8. Küresel Çevre ve Küresel Felaketler (Covid-19)

Küreselleşen piyasalardaki daralan pazar hacminin neden olduğu ticaret savaşları; küresel güçlerin tetikleyerek sebep olduğu savaşların ortaya çıkardığı göç hareketleri; geleceği öngörülemez teknolojik gelişmeler; doğal çevrede yaşanan küresel felaketler ve son şekli yine küresel bir tehdit olan koronavirüs hastalığının (covid-19) ortaya çıkardığı gerçekler nedeniyle, kamuya duyulan ihtiyaç artmaktadır. Bu ihtiyacı giderebilecek olan ulusal ve uluslararası ölçekteki (düzenleyici ve denetleyici) yapıların proaktif davranış kabiliyetlerine sahip olması gerekmektedir. Özellikle küresel bir tehdit olan koronavirüs hastalığının ortaya çıkardığı ve/veya çıkaracağı belirsizlikler nedeniyle kamuya duyulan ihtiyaç artmaktadır. Fakat sorunların küresel olmasına rağmen tüm ülkeler çözümlerini kendileri aramaktadır. Asıl olması gereken, yerel veya uluslararası işletmeler yanında tüm ulusal/uluslararası yönetimler, hükümetler (gerçekleşmesi çok zor olan) birlikte hareket etme becerisini gösterebilmelidirler ki, küresel geleceğimizin riskleri azaltılabilsin.

Kısacası, iktisadi hayatın temel kurumları olan firmalar ve paydaşları arasında küresel ölçekte kurumsal veya bireysel vatandaşlık bilincinin gerçekleşebilmesi için işletmelerin, diğer rakipleriyle ve paydaşlarıyla işbirliği içinde olmaları teşvik edilmelidir. Bunun için de yerel ve küresel ölçekteki düzenleyici ve denetleyici kurumların, bağımsız denetim faaliyetlerinin yapılabilmesi için etkin çalışmalarını gerekmektedir.

3. Asimetrik Bilginin Önlenmesinde Bağımsız Denetimin Önemi

En basit şekliyle asimetrik bilgiyi, taraflar arasında eksik bilgilenme veya taraflardan birinin bildiğini diğerinin bilememesi durumu olarak ifade etmiştik. Dolayısıyla asimetrik bilginin olduğu taraflar

arasındaki ilişkilerde, ekonomik aktörlerden daha fazla bilgiye sahip olan haksız bir üstünlüğe sahip olmaktadır. Bu üstünlüğün bireysel menfaatler için kullanımı da önce ters seçim ve sonrasında ahlaki tehlike sorunlarına yol açmaktadır.

Bu sorunun önlenbilmesinin temeli de işletmelerde, finansal bilginin hazırlanması sürecinde başlamaktadır. İşletme faaliyetlerinin yürütülmesinde taraflar arasında gerçekleşen ekonomik ilişkilerin parasal boyutlarının, önceden belirlenmiş kurallar doğrultusunda, kayıt altına alınması işlemini muhasebe departmanı gerçekleştirir ve sonuçlarını ilan eder. İlan edilen bu bilgilerin daha güvenilir hale gelmesini yani muhasebe denetimini sağlayan da bağımsız denetim faaliyetleridir.

3.1. Bağımsız Denetim Kavramı ve Önemi

Muhasebe denetimi (bağımsız denetim), iktisadi bir birim veya döneme ait rakamlarla ifade edilebilir bilgilerin, önceden saptanmış ölçütlere olan uygunluk derecesini belirlemek ve bu konuda bir rapor düzenlemek amacıyla bağımsız bir uzman tarafından yapılan delil toplama ve değerlendirme sürecidir (Bozkurt, 2015; Gürbüz, 1995: 5). Bu sürecin amacı, bir işletmenin ekonomik faaliyetlerinin sonuçlarını ilgili kesimlere sunmak için hazırlanan mali tablo ve diğer finansal bilgilere olan güveni tesis etmektir. İşletmelerin mali olsun olmasın, paydaşlarını ilgilendiren tüm faaliyetlerinin süreçleri ve sonuçları önceden belirlenmiş ölçütlere olan uygunluğu bağımsız denetim faaliyetlerine tabi olması sağlanmalıdır ki, hem işletmeye hem de sunulan bilgilere güven duyulabilsin. İşletmeye ilgi duyanlar açısından bilgilerin güvenilir olması, karar verme sürecinde önemli bir etkidir. Tarafların güvenilir bilgiye duydukları ihtiyaç, denetimi gerekli hale getirmektedir. Bu durum sadece bağımsız denetim faaliyeti ile ilgili olmayıp işletmenin tüm faaliyetlerini kapsamaktadır. Güvence denetimi de bu aşamada devreye girmektedir (Dinç ve Atabay, 2016: 1530).

Güvence denetimi, bir dış uzman tarafından bir sözleşmeye bağlı olarak taraflar arasındaki ilişkinin doğrulanması veya bu ilişkinin doğrudan belirli kriterlerle denetlenmesi sonucu bir uzman tarafından güvence sağlayan bir denetim işlemi olarak tanımlanabilir. Güvence hizmetleri, finansal olmayan alanlar dâhil olmak üzere birçok bilgi alanını içerir. Bu denetimlerin amacı, yürürlükteki politika ve düzenlemelere uygun olarak işlemlerin yapılmasını sağlamaktır. Bu bağlamda, düzenleyici ve mali tablo denetimlerinin tümü güvence hizmetleri olarak kabul edilir (Uzun Kocamış, 2019: 1093).

Bağımsız denetim de, muhasebe biliminde önemli bir yeri olan bir denetim türüdür. Bağımsız denetimin amacı; mali tabloların raporlama standartlarına uygun olarak, kurumun mali durumunun ve faaliyet sonuçlarının gerçeği yansıtıp yansıtılmaması hakkında bağımsız denetçinin elde ettiği düşünce ve deneyimlerini vermesini sağlamaktır (Akçay ve Uysal, (2019: 53). Türkiye’de Alagöz’e (2008: 32) göre bağımsız denetim mesleğinin icra edilmesi, uygulanması ve gelişmesindeki en etkili ve temel sebep finansal piyasalarda faaliyette bulunan banka ve diğer mali kuruluşların eksikliğini hissettiği ve gereksinim duydukları bu yöndeki istekleri olmuştur. 1960’lı yılların ortalarından itibaren finansal piyasalarda aktif bir şekilde yer alan bankalar ile yurtdışından fon sağlayan kuruluşlar, finansal tablolarının bağımsız denetimini yaptırmaya başladıkları görülmüştür. 1970’li yıllardan başlayarak

uluslararası bağımsız denetim şirketlerinin Türkiye’de yerleşik üye firmalarının bağımsız denetim faaliyetlerine başladıkları görülmektedir.

3.2. Denetimin Sınıflandırılması

Bir işin doğru ve önceden belirlenmiş kurallarına, standartlarına uygun olarak yapılıp yapılmadığını incelemek, denetlemek, kontrol etmek anlamına gelen denetim faaliyetleri; denetimin amaçlarına, denetçilerin niteliği ve statüsüne göre sınıflandırılabilir. Denetçinin niteliği ve statüsüne göre denetim türleri; kamu denetimi, iç denetim ve bağımsız dış denetim şeklindedir. Tablo 1’de görüldüğü gibi amaçlarına göre denetim de; muhasebe denetimi (finansal tablolar denetimi), uygunluk denetimi ve faaliyet denetimi olmak üzere üç grupta incelenebilir.

Tablo 1: Amaçlarına Göre Denetim Türlerinde Kullanılan Ölçütler ve İlgili Taraflar

Amaçlarına Göre Denetim Türleri	Bağlı Bulunulan Ölçüt	Bilgiyi Kullanan İlgili Taraflar	Denetimin Temel Amacı
Muhasebe (Finansal Tablo) Denetimi	Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri	Ortaklar, Kredi Verenler, Resmi Kurumlar	Finansal Tabloların Güvenilirliğini Sağlamak
Uygunluk Denetimi	Mevzuat, İşletme Politikaları, İlgili Sözleşmeler	Sözleşmelerdeki İlgili Taraflar	Belirlenmiş Kurallara Uyulup Uyulmadığını Denetlenmek
Faaliyet Denetimi	Yönetim Tarafından Hazırlanmış Bütçeler ve/veya Diğer Performans Ölçütleri	Yönetim	İşletmenin Kuruluş Hedeflerine Uygunluğunu Denetlemek

Tabloda, amaçlarına göre yapılan denetim türlerinde kullanılan ölçütler, denetim sonucu elde edilen bilgiyi kullanacak ilgili taraflar ve denetimin amaçları özetlenmiştir. Tablonun son satırında bulunan faaliyet denetimi, aslında işletmelerin muhasebe denetimini ve uygunluk denetimini de kapsamaktadır. Çünkü bu denetimlerde de amaç işletme faaliyetlerinin, hem yönetim hem de tüm paydaşların menfaatlerine uygun olarak gerçekleşip gerçekleşmediğini denetlemeyi amaçlamaktadır. Başka bir ifadeyle bağımsız denetim, finansal bilgilerin güvenilirliğini sağlarken, finansal olmayan bilgilerin güvenilirliğini diğer denetim türleri sağlamaktadır.

3.3. Bağımsız Denetimin Yararları ve Öneriler

Bağımsız denetim temel olarak, asimetrik bilgi sorununun önlenmesi ve olumlu dışsallıkları olmak üzere Güredin’e (1994: 16-17) göre de, toplumdaki çeşitli sosyal gruplara değişik yararlar sağlayarak ekonomik yaşamı düzenlemektedir. Uygulamada

bağımsız denetimin işletmeyle ilgili paydaşlara/gruplara sağladığı yararlar aşağıdaki gibidir:

3.3.1. Denetlenen İşletmeye Sağlanan Yararlar

i. Bağımsız denetim, öncelikle işletmenin finansal verilerinin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı konusundaki şüphelerin azalmasına yardımcı olacağı için finansal tabloların güvenilirliğini artırır. Bu tüm paydaşların işletmeye bakışını olumlu yönde değiştirir.

ii. Bağımsız denetim, işletme yönetiminin ve işletmede çalışanların sahtekarlık/hile yapma eğilimlerinin, yollarının kısılmasına yönelik yöntemler geliştirilmesine yardımcı olur. Ertikin’e (2017: 78) göre de, proaktif yaklaşımlar, hile yapmak için olası fırsat ve tehditler oluşmadan görebilmek, olabilecekleri tahmin ederek önlem almak amacıyla uygulanan yöntem ve tekniklerdir. Dolayısıyla bu yöntemler, asil/vekil ilişkisinden

kaynaklanan sorunların önlenmesine yardımcı olacaktır.

iii. Denetlenmiş finansal tablolar, resmi kurumlara sunulan finansal rapor ve vergi beyannamelerine temel oluşturduklarından, bu bildirimlerin güvenilirliği artırılmış ve böylece devlet tarafından yapılabilecek bir vergi denetiminin yapılma olasılığı azalmış olur. Bu da kamunun etkin denetim yapma imkânlarını artıracığı için kayıt dışı ekonomiyle mücadelede artan başarı işletmeler arasındaki haksız rekabeti azaltabilecektir.

iv. Denetlenmiş finansal tablolar, işletmelerin kredi olanaklarının (limit, maliyet avantajlarıyla) genişletilmesini sağlar. Gücenme Gençoğlu'na (2017) göre, öz kaynak seviyesi yüksek, güçlü finansal yapıya sahip, riskleri yönetebilen, finansal raporlama standartlarına göre uygun raporlama yapabilen, denetim ve iç kontrolle önem veren, daha düşük risk derecesi ile uygun koşullarda finansman sağlayabilmektedir

v. Bağımsız denetim, denetlenen işletmenin muhasebe kayıtlarındaki maddi hataları ortaya çıkarır ve bu sayede gelirlerin ve giderlerin doğru olarak gösterilebilmesine yardımcı olur. Böylece işletmelerin hazırladığı bütçelerin sapmaları azalabilecektir. Gücenme Gençoğlu'na (2017: 20-21) göre, muhasebenin görevi ticari karın hesaplanmasıdır. Muhasebenin sosyal sorumluluğu, işletme ile ilgili taraflara doğru ve güvenilir, kararlarına dayanak olacak ve ihtiyaca uygun bilgiler sunmaktır. Bu nedenle işletmeler defterlerini ticari muhasebe esaslarına göre tutmalı, finansal tablolarında ticari muhasebe sonuçlarını raporlamalı ve daha sonra vergi mevzuatının gereklerine göre ticari kara ekleme ve çıkarmalar yaparak vergi matrahını hesaplamalıdır.

vi. Bağımsız denetim, holding yapısına sahip işletmelerin bünyesindeki kuruluşlarda, işletme politika ve yordamlarına tüm topluluk içinde uyulduğu konusunda bilgi ve güvence verir.

vii. Bağımsız denetimler sayesinde, işletmelerin iç kontrol sistemlerinin etkinliği de artar; işletme yönetimiyle, ortaklar, çalışanlar arasındaki güvensizlik azalmış olur. Böylece taraflar arasında meydana gelecek anlaşmazlıklar da, güvenilir finansal bilgiler sayesinde daha kolay çözüme kavuşturulabilecektir.

3.3.2. İş Hayatının Diğer Üyelerine Sağlanan Yararlar

i. Denetlenmiş finansal tablolar, asimetric bilgi sorunundan kaynaklık ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarını azaltabileceği için işletmelerin kredi riski

azalır, kredibilitesi artar. Bu da finansör kurumlara, kredi verme ile ilgili tercihlerinde, doğru projelere yönelmelerine veya verimli olmayan işletmelere kredi verilmesi önenebilir.

ii. Denetlenmiş finansal tablolar, objektif ve güvenilir bilgi sağlayarak, hâlihazır ve gelecekteki küçük tasarruf sahibi veya kurumsal yatırımcıların hem işletmeye, hem de sermaye piyasalarındaki alternatif yatırım alanlarına yönelme kararlarına ışık tutar. Kısacası gelecekte sermaye piyasaları aracılığıyla, yatırımcıların ve tasarrufların korunmasına olanak sağlanabilecektir.

iii. Denetlenmiş finansal tablolar, işverene ve işçi sendikalarına ücretlerin ve sosyal yardımların pazarlığında nesnel bilgiler sağlayarak yardımcı olur.

iv. Bir işyerinin satılması, alınması ya da başka bir işyeri ile birleşmesi hallerinde alıcı ve satıcı taraflara güvenilir nesnel bilgiler sağlar.

v. Denetlenmiş finansal tablolar işletme ile ilgili tüm paydaşlara/taraflara, özellikle işletme ile iş ilişkisi olan müşterilere, denetlenen işletmenin karlılığı, faaliyetlerin verimliliği ve finansal yapısının durumu hakkında tarafsız, açık ve güvenilir bilgi temin eder. Kısacası, bağımsız denetime tabi tutulmuş işletmelerdeki tüm paydaşların hakları daha iyi gözetilip, korunabilecektir.

vi. Denetlenmiş finansal tablolar, işletme faaliyetlerinde yasal düzenlemelere uyulup uyulmadığını saptar. Denetlenmiş ve yasal düzenlenmelere uygun olarak hazırlanmış olan vergi beyannameleri ile devletin vergi kaybını azaltmış olur. Böylece kamunun vergi gelirleri artarak, faizli borçlanmanın azalması mümkün olabilecektir. Bu şekilde finansman imkânı sayesinde her açıdan kamunun etkinliği artabilecektir.

3.3.3. Kamu Kuruluşları Açısından Sağlanan Yararlar

i. Denetlenmiş finansal tablolara dayanılarak hazırlanmış vergi beyannamelerine ve mali raporlara olan güvenin artmasına yardımcı olur.

ii. Kamu yararına faaliyet gösteren kuruluşlara ait finansal tabloların bağımsız denetçilerce denetlenmiş olmaları halinde, resmi kuruluşların bu kurumlarda yapacakları denetimin kapsamı daraltılır, özel ve ayrıntılı denetim faaliyetlerine girişilmesine gerek kalmaz.

iii. Denetlenmiş finansal tablolar borçluluk ve iflas hallerinde, vekâlet ve ortaklık sözleşmelerinin düzenlenmesinde adli mercilere bağımsız ve güvenilir bilgi sağlar.

iv. Bağımsız denetimler sayesinde işletmelerin finansal ve finansal olmayan verilerinin güvenilir olması, ülkenin işletme portföyünün gerçekçi tespitine, bu da devletin ekonomik planlarının ve performans değerlendirmelerinin daha gerçekçi ve başarılı olmasına katkıda bulunabilecektir. Çünkü bu çıkarılan, sahip olunan işletme envanteri ve/veya bunların eksikliklerine yönelik geliştirilecek teşvik politikaları daha başarılı ve verimli olabilecektir.

Sonuç

İktisadi yaşamın temel kurumları olan işletmelerin aşırı kar elde etme hırsları, onları normal olmayan yollara, davranış şekillerine yöneltmektedir. Onların bu davranışları, hem iş dünyasının diğer paydaşları tarafından kabul edilmeyecek sonuçlara; hem de doğayı yok edici, sürdürülür olmayan uygulamalara sebep olmaktadır. Bu yaklaşımlarının temel kaynağı olan asimetrik bilgi, iktisadi birimler arasında cereyan eden işlemlerdeki finansal bilgilerin bilerek veya bilmeyerek manipüle edilmesiyle yani bilginin taraflardan birince gizlenmesi veya eksik bildiriminden meydana gelmektedir. Bu asimetrik veya gizli bilgi, sözleşmedeki taraflardan birinin bildiği fakat diğerinin de bilmek isteyeceği fakat öğrenemediği, gizlenen gerçeklerdir. Dolayısıyla etik olmayan bir şekilde gizlenen bilgi veya durum ahlaki tehlike sorunlarına da neden olabilmektedir.

Çalışmada, iş hayatının tüm aktörleri özellikle işletmeler ve finans sektörü arasındaki bilgi akışının tam olarak sağlanamaması durumunda ortaya çıkan asimetrik bilgi sorununun sebep olduğu ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerinin engellenebilmesinde bağımsız denetimin ne kadar önemli olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü ekonomik yaşam döngüsünde oluşan bilgilerin elde edilmesi ve doğru değerlendirilmesi büyük bir sorundur. Bu sorunun ortadan kalkması imkânsız olmakla birlikte belirsizliklerin, bağımsız denetim faaliyetleriyle azaltılabilmesi mümkündür ve bu gereklilik günümüzün iş dünyasında zorunlu olmaya başlamıştır.

İşletme faaliyetlerinin yürütülmesinden elde edilen finansal bilgilerin muhasebe servisi tarafından kaydedilmesi ve ilan edilmesi gibi süreçler yanında, işletme faaliyetlerinin gerektirdiği proseslerin sonradan kontrolü de bağımsız denetim olarak ifade edilebilir. Eğer bu şekilde bir dış denetimin yapılması konusunda baskı olmaması durumunda işletmeler, genelde sadece kendi çıkarlarını maksimize etme yaklaşımında olacaklardır. Bu amaçlarına ulaşabilmek için de, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde asimetrik bilgi sorunlarına yol açacak yöntemlere girişebileceklerdir.

Dolayısıyla finansal bilgi manipülasyonuna neden olan sorunların temel kaynağı olan muhasebe uygulamalarındaki eksikliklerin bağımsız denetim faaliyetleriyle giderilmesi, bu yola yönelmenin alternatif maliyetini artıracığı için cazibesi azalabilecektir. Bunun için de Can (2017: 127) göre, muhasebe ve denetim sistemlerinin krizlere neden olan yapıda değil krizlerin ortaya çıkmasını önleyebilecek yapıda yeniden tasarlanması gerekmektedir. Muhasebe ve denetimin kriz öncesinde ve esnasında erken uyarı sistemi olma potansiyeli işlevsel hale getirilmelidir. Aksi halde muhasebe ve denetimin ne için ve kim için var olduğu kaçınılmaz olarak ciddi biçimde tartışılır hale gelir.

Muhasebe ve denetim faaliyetlerinin bu amaçlara yönelik tasarlanmasıyla, işletmelerde etkin risk yönetimi sayesinde performansları artabilir. Erken uyarı sistemleri aracılığıyla, değişen yerel veya küresel iş ortamlarına hızla adapte olarak, gerek yoğun sermaye hareketlerinin yarattığı risklerden ve gerekse de ekonomik krizlerden en az zararlı çıkabilirler.

Kaynakça

- Acemoğlu, D. ve Robinson, J.A. (2016). Ulusların Düşüşü Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri, Faruk Rasim Velioğlu (Çev.), İstanbul: Doğan Kitap.
- Akçay, S. ve Uysal, M. (2019). Hile Denetimi İle Bağımsız Denetim Arasındaki İlişkinin Boyutları, 14(2), 49-65.
- Alagöz, A. (2008). Türkiye'de Muhasebe Denetiminin Gelişimi, (Editör: Seval Kardeş Selimoğlu ve Şaban Uzun). Muhasebe Denetimi, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altıntaş, A. (2012). Kredi Kayıplarının Makroekonomik Değişkenlere Dayalı Olarak Tahmini ve Stres Testleri-Türk Bankacılık Sektörü İçin Ekonometrik Bir Yaklaşım, Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul: G. M. Matbaacılık ve Ticaret A.Ş.
- Baş, M. ve Uygun, H. (2020). Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Denetim Kalitesi Üzerine Etkisinin Lojistik Regresyon Analizi ile İncelenmesi: BİST-100 uygulaması, Turkish Studies-Economy, 15(1), 111-125, <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.40431>
- Bekçi, İ. ve Alkan, H. (2009). Finansal Bilgi Sisteminin Hisse Senetlerine Yatırım Kararları Üzerine Etkisi: İMKB'de Bir Uygulama. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(3), 1- 20.
- Bozkurt, N. (2015). Muhasebe Denetimi, 7. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Can, A. V. (2017). Finansal Krizlerde Muhasebe ve Denetimin Rolü: Ülke Örnekleri, Muhasebe ve Denetim Sempozyumu "İktisadi Gelişimde Muhasebe ve Denetimin Önemi" Bildiriler, Ankara: KGG, içinde 85-145.
- Chapra, M. U. (2018). İktisadi Tehditler ve İslam, Gülnihal Kafa (Çev.), İstanbul: İktisat Yayınları-14.
- Demir, Y ve Coşkun, D. (2009). Finansal Bilgi Sisteminin İşletmelerin Yönetim Fonksiyonu Üzerine Etkisi: Aydın İli Örneği, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 1-21.

- Dinç, E. ve Atabay, E. (2016). Güvence Denetim Standartları ve Güvence Denetim Süreci. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(5), 1527-1541.
- Elitaş, C., Yıldız, F., Karakoç, M. ve Özdemir, S. (2012). Kurumsal Yönetim Endeksi: Kredi Derecelendirmesi Üzerine Bir Model Önerisi. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Er, S. (2011). Finansal Krizleri Önleme Aracı Olarak Finansal Sektörün Regülasyonu, Mortgage Krizi ve Türkiye. Maliye Dergisi, Sayı 160, 307-327.
- Ertikin, K. (2017), Hile Denetimi: Kırmızı Bayrakların Tespiti için Kullanılan Proaktif Yaklaşımlar, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 75.
- Gücenme Gençoğlu, Ü. (2017). Ticari Muhasebeye Neden Geçilmeli, Muhasebe ve Denetim Sempozyumu "İktisadi Gelişmede Muhasebe ve Denetimin Önemi" Bildiriler, Ankara: KGK, içinde 3-25.
- Günal, M. (2010). Para Banka ve Finansal Sistem, Ankara: Nobel, Yayın No: 1603.
- Gürbüz, H. (1995). Muhasebe Denetimi, Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi.
- Güredin E. (1994). Denetim, Muhasebe Enstitüsü Yayın No: 62, Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayın No: 14.
- KGK. (2012). Türkiye Denetim Standartları-Güvence Denetim Standardı 3000. Ankara: KGK.
- KGK. (2013). Türkiye Denetim Standartları-Bağımsız Denetim Standardı 240. Ankara: KGK.
- KGK. (2013). Türkiye Denetim Standartları-Bağımsız Denetim Standardı 250. Ankara: KGK.
- KGK. (2013). Türkiye Denetim Standartları-Bağımsız Denetim Standardı 500. Ankara: KGK.
- KGK. (2014). Türkiye Denetim Standartları-Güvence Denetim Standardı 3400. Ankara: KGK.
- KGK. (2017). Muhasebe ve Denetim Sempozyumu "İktisadi Gelişmede Muhasebe ve Denetimin Önemi" Bildiriler, Ankara: KGK.
- Karacan, S. ve Savcı, M. (2011). Kriz Dönemlerinde İşletmelerin Mali Başarısızlık Nedenleri. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21) 2011 / 1, 39-54.
- Kaval H. (2008). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS/IAS) Uygulama Örnekleri ile Muhasebe Denetimi. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Küçüksozen C. ve Küçükkocaoğlu G. (2004). Finansal Bilgi Manipülasyonu: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma, 1st Annual International Accounting Conference, İstanbul.
- Millstein, I. M. (2020). Kurumsal Yönetim Nedir?, (<http://www.tkyd.org/files/downloads/hakkimizda/TKYD%20Kurumsal%20Yonetim%20Nedir%202017.pdf>)
- Mishkin, F.S. (2007). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets, Eighth Edition, Pearson addison Wesley.
- Naqvi, S.N.H. (2019). Ahlaklı Olmak ve İnsanın Esenliği Üzerine Görüşler İslam İktisadına Bir Katkı. Miraç Çeven (Çev.), Ankara: İktisat Yayınları.
- Rodrick, D. (2014). Kaliteli Büyümeye Yönelik Kurumlar: Nelerdir ve Nasıl Kazanılır?, Ahmet Faruk Aysan ve Devrim Dumludağ (Ed.), Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar, (s.37-66) içinde. Ankara: İmge Kitabevi.
- Saraç, M. (2017). Finans Teorisini Yeniden Düşünmek. Ankara: İktisat Yayınları.
- TKYD.(2020). Kurumsal Yönetim Nedir?, Erişim adresi: <http://www.tkyd.org/files/downloads/hakkimizda/TKYD%20Kurumsal%20Yonetim%20Nedir%202017.pdf>
- Uludağ, İ. ve Arıcan, E. (1999). Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar-Kurumlar-Araçlar), İstanbul: Beta Yayın No: 895.
- Uzay, Ş. (2017). Sürdürülebilir Gelişme Bakımından Denetimin Önemi, Muhasebe ve Denetim Sempozyumu "İktisadi Gelişmede Muhasebe ve Denetimin Önemi" Bildiriler, Ankara: KGK, içinde 147-183.
- Uzun Kocamış, T. (2019). Konkordato Sürecinde Bağımsız Denetim Raporu GDS 3400- İleriye Yönelik Finansal Bilgilerin İncelenmesi Standardı Açısından Değerlendirme, Turkish Studies- Economics, Finance, Politics, 14(3),1093-1105.